

Könyvtárak az energia-veszélyhelyzet idején 2.0

1. Bevezetés

Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézete 2023. március 8. és 21. között országos adatfelvételt végzett a könyvtárak energia-veszélyhelyzeti működéséről. A felmérés célja a könyvtárak nyitvatartási idejének, valamint egyes könyvtári szolgáltatások energia-veszélyhelyzeti alakulásának, elérhetőségének felmérése volt.

A kutatást megelőzte (és egyben annak alapjául szolgált) a tavaly októberi előzetes gyors adatfelvétel (amelynek eredményeiről az OSZK [KI oldalán is beszámoltunk](#)¹). Jelen kutatás eredményeivel ezt a képet tesszük teljessé és módszertanilag érvényessé.

2. Módszer

A kutatás kvantitatív metodikán alapult: survey típusú, online kérdőíves lekérdezés útján történt az adatfelvétel. A kutatás a teljes alapsokaság megismerésére irányult, azaz minden magyarországi könyvtárat megkerestünk – a legutolsó OSAP (Országos Statisztikai Adatfelvételi Program) adatszolgáltatásban megadott e-mail-címek alapján összeállított címlista alapján, emellett kértük a vármegyei (ellátó) hatókörű városi könyvtárak segítségét is a válaszok összegyűjtésében. A vizsgálatban az adatfelvételi, illetve elemzési egység tehát a „könyvtár” mint könyvtári szolgáltatási pont. A válaszokat a könyvtárak vezetői vagy az általuk felhatalmazott beosztott személy adta. A mintát a feldolgozás során anonimizáltuk, így az adatok összesítve kerültek feldolgozásra.

Az online kérdőíves adatgyűjtés a Microsoft Forms online felméréskészítő szoftver használatával történt.

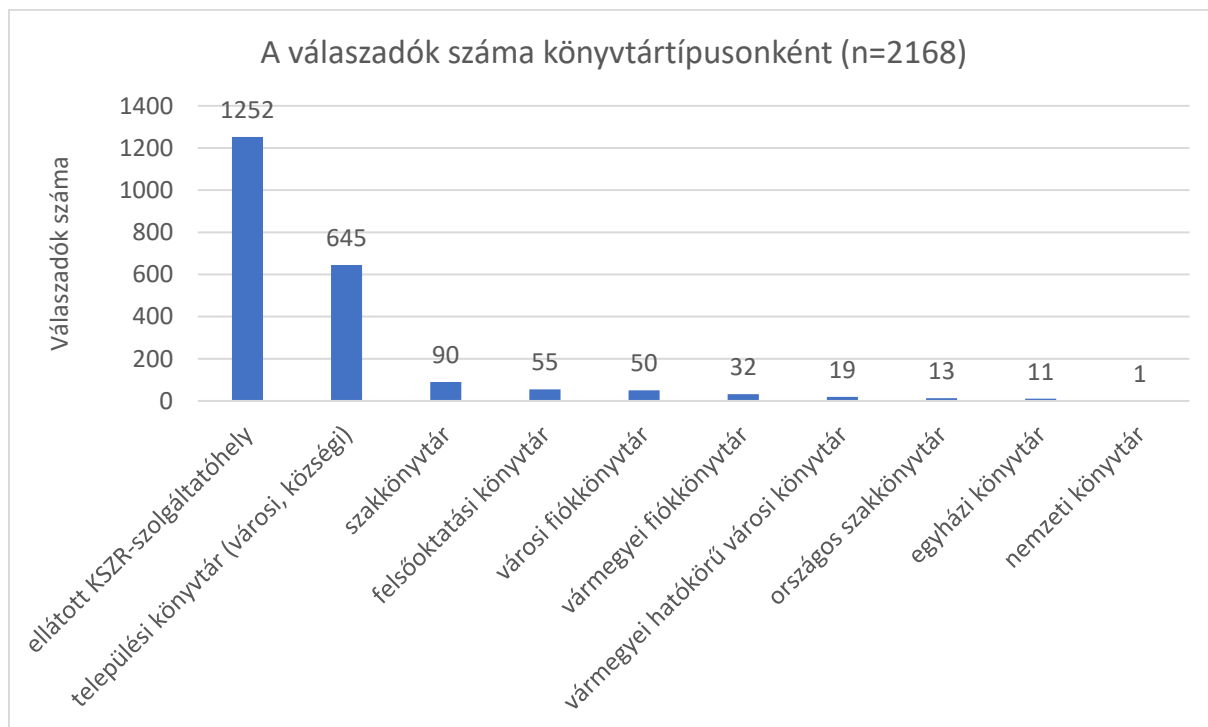
A könyvtári szolgáltatási pontok közel 60%-a töltötte ki a kérdőívet (az adattisztítás után 56%-uk válaszait elemeztük), ezekre a továbbiakban mint válaszadókra hivatkozunk, így, ha nem is teljes, de átfogó képet kaptunk az energia-veszélyhelyzet okozta változásokról.

3. A válaszadók

A válaszadó könyvtárak összességében szerencsére jól lefedték az alapsokaságot, így nem volt szükség súlyozásra. Az egyes típusok mintabeli arányát a 2021-es országos statisztikai

¹ Könyvtári Intézet: Könyvtárak az energia-veszélyhelyzet idején, 2022. november 30.:
<https://ki.oszk.hu/hir/kutatasi-es-elemzo-osztaly/konyvtarak-az-energia-veszelyhelyzet-idejen>

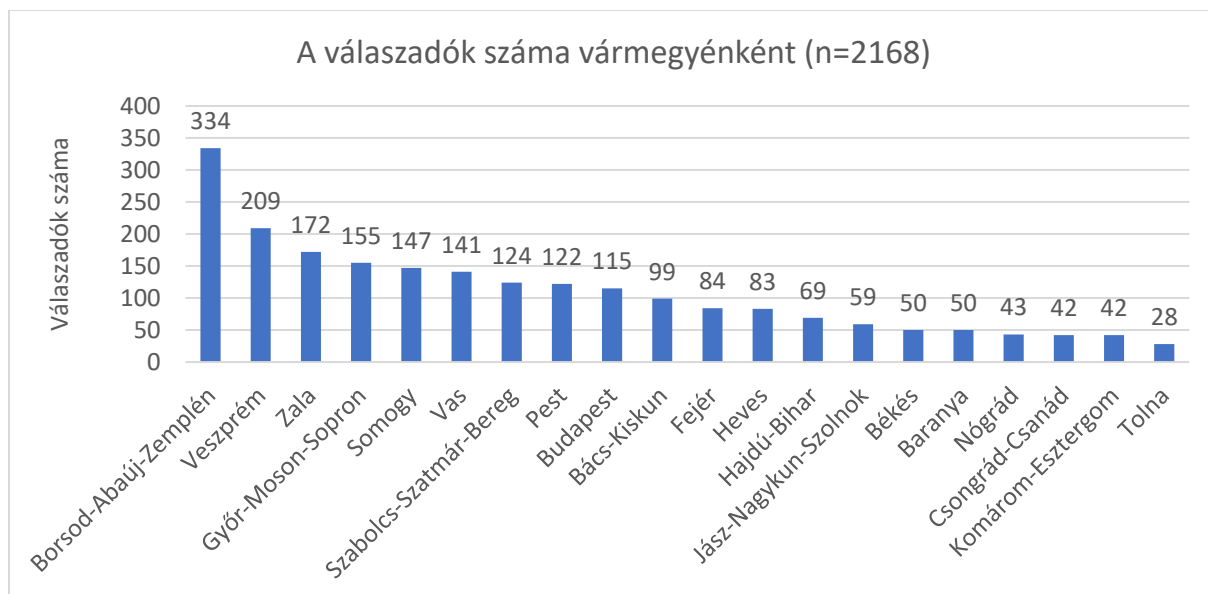
adatokhoz mértük. A könyvtárak funkciójára, valamint fenntartó típusaira nézve reprezentatív a vizsgálat, azaz leképezi az alapsokaságot. A minta területi szempontból már némileg eltér az alapsokaságtól, ugyanis néhány vármegye (pl.: Baranya és Tolna)² túlzottan alulreprezentált, míg ezzel ellentétben néhány vármegyéből (így Borsodból, Veszprémből és Győr-Moson-Sopronból) az átlagnál nagyobb arányban küldtek adatokat a könyvtárak. Regionálisan nézve már elfogadhatóbbak az így kapott arányok, illetve e tekintetben nem tapasztaltunk nagyobb eltéréseket és torzulásokat a válaszokban.

1. ábra: A válaszadók száma könyvtártípusonként (n=2168)

Öröndetes fejlemény, hogy az összes vármegyei (ellátó) hatókörű városi könyvtár kitöltötte a kérdőívet (1. ábra), ami azért is fontos, mert jellemzően mintaként szolgálnak és hatással vannak az általuk szakmailag felügyelt, vármegyei fiók-, valamint részben a települési és a KSZR könyvtárak működésére.

² Emiatt a kapott adatokból ebben a két megyében működő könyvtárakra vonatkozóan nem vonhatunk le egyértelmű és érvényes következtetéseket.

2. ábra: A válaszadók száma vármegyénként

A 2. ábrán a válaszadók vármegyék szerinti megoszlása látható, messze Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyéből érkezett a legtöbb kitöltés, a legkevesebb pedig Tolna vármegyéből.

Az alábbi három táblázatban a kitöltők funkció, fenntartó és megyék szerinti megoszlása látható egyrészt a mintánkban, másrészt a teljes sokasághoz viszonyított arányuk szerint.

1. táblázat: Könyvtárak megoszlása a mintában – funkció szerint

I. Könyvtárak megoszlása a mintában – funkció szerint	N (minta elemszám)	%	Teljes sokaság (2021. év)	%
közkönyvtár	1998	92%	3410	88%
nemzeti könyvtár	1	0%	1	0%
szakkönyvtár	169	8%	478	12%
Összesen	2168	100%	3889	100%
A minta aránya a teljes sokasághoz képest	56%			

2. táblázat: Könyvtárak megoszlása a mintában – fenntartó szerint

II. Könyvtárak megoszlása a mintában – fenntartó szerint	N (minta elemszám)	%	Teljes sokaság (2021. év)	%
település/kerületi önkormányzat	1896	87,5%	3346	86,0%
központi költségvetés/állam	122	5,6%	228	5,9%
felsőoktatási intézmény, egyéb alapítvány, nonprofit szervezet	64	3,0%	154	4,0%
vármegyei/fővárosi önkormányzat	56	2,6%	71	1,8%
egyház	22	1,0%	62	1,6%
gazdasági szervezet	9	0,4%	28	0,7%
Összesen	2168		3889	

3. táblázat: Könyvtárak megoszlása a mintában – vármegyék szerint

III. Könyvtárak megoszlása a mintában – vármegyék szerint	N (minta elemszám)	%	Teljes sokaság (2021. év)	%
Borsod-Abaúj-Zemplén	334	15,4%	378	9,7%
Veszprém	209	9,6%	242	6,2%
Zala	172	7,9%	285	7,3%
Győr-Moson-Sopron	155	7,1%	214	5,5%
Somogy	147	6,8%	263	6,8%
Vas	141	6,5%	241	6,2%
Szabolcs-Szatmár-Bereg	124	5,7%	244	6,3%
Pest	122	5,6%	214	5,5%
Budapest	115	5,3%	289	7,4%
Bács-Kiskun	99	4,6%	154	4,0%
Fejér	84	3,9%	145	3,7%
Heves	83	3,8%	136	3,5%

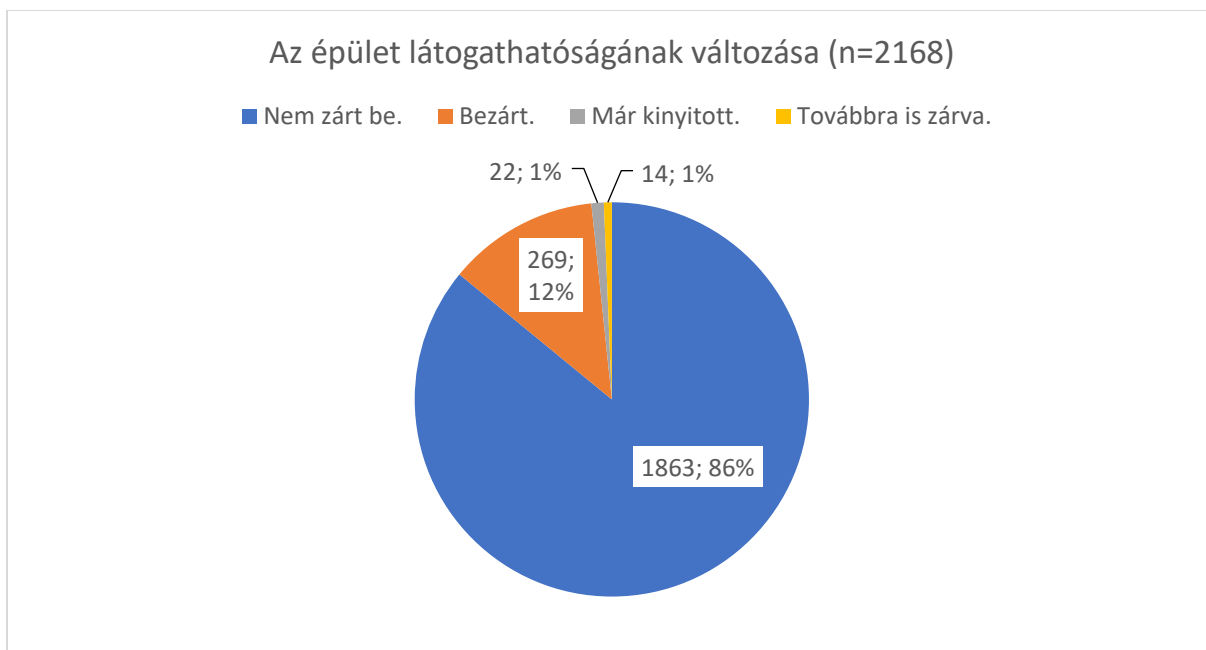
Hajdú-Bihar	69	3,2%	119	3,1
Jász-Nagykun-Szolnok	59	2,7%	106	2,7
Baranya	50	2,3%	322	8,3
Békés	50	2,3%	92	2,4
Nógrád	43	2,0%	145	3,7
Komárom-Esztergom	42	1,9%	94	2,4
Csongrád-Csanád	42	1,9%	90	2,3
Tolna	28	1,3%	116	3,0
Összesen	2168		3889	100,0

4. A könyvtáráépületek látogathatóságának változása

A felmérésben arra kerestük a választ, hogy 2022. szeptember 1. előtt és 2023 márciusában a válaszadó könyvtárak épületei látogathatók voltak-e, és a könyvtárak mekkora részében történt változás ebben a kérdésben.

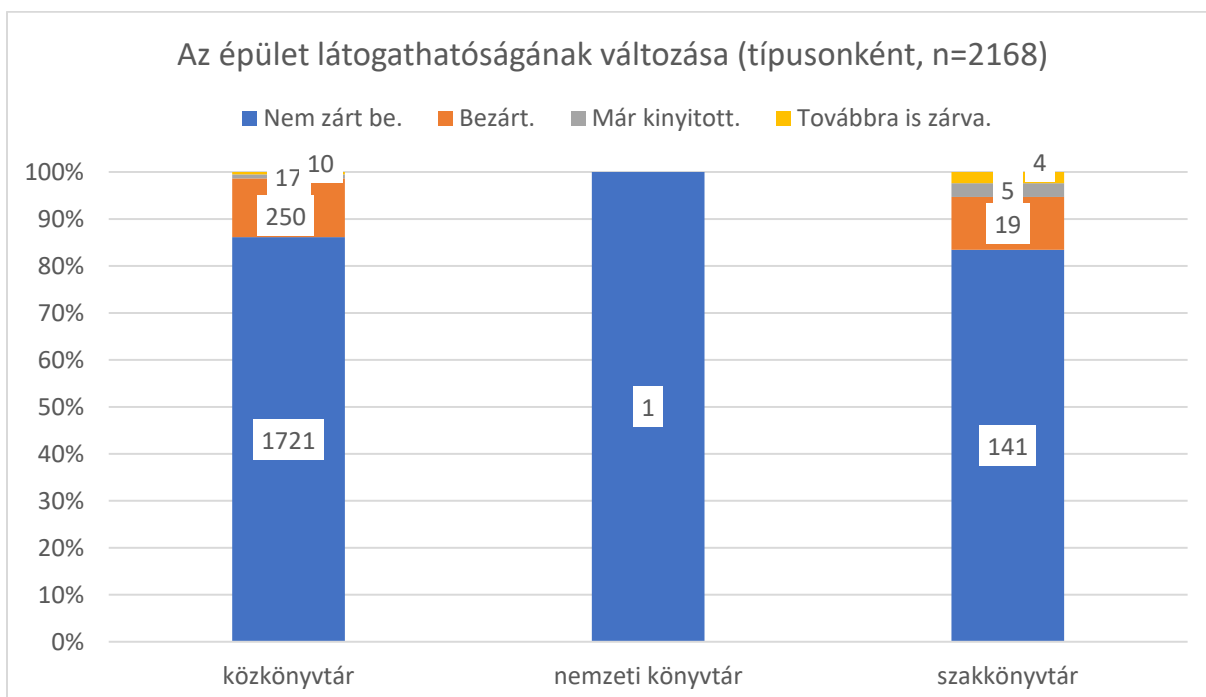
A válaszok alapján négy kategóriát hoztunk létre:

1. Nem zárt be: 2022. szeptember 1. előtt és 2023 márciusában is nyitva volt
2. Bezárt: 2022. szeptember 1. előtt még nyitva volt, de 2023 márciusában már nem
3. Már kinyitott: 2022. szeptember 1. előtt zárva volt, de 2023 márciusában már kinyitott
4. Továbbra is zárva: 2022. szeptember 1. előtt és 2023 márciusában is zárva volt

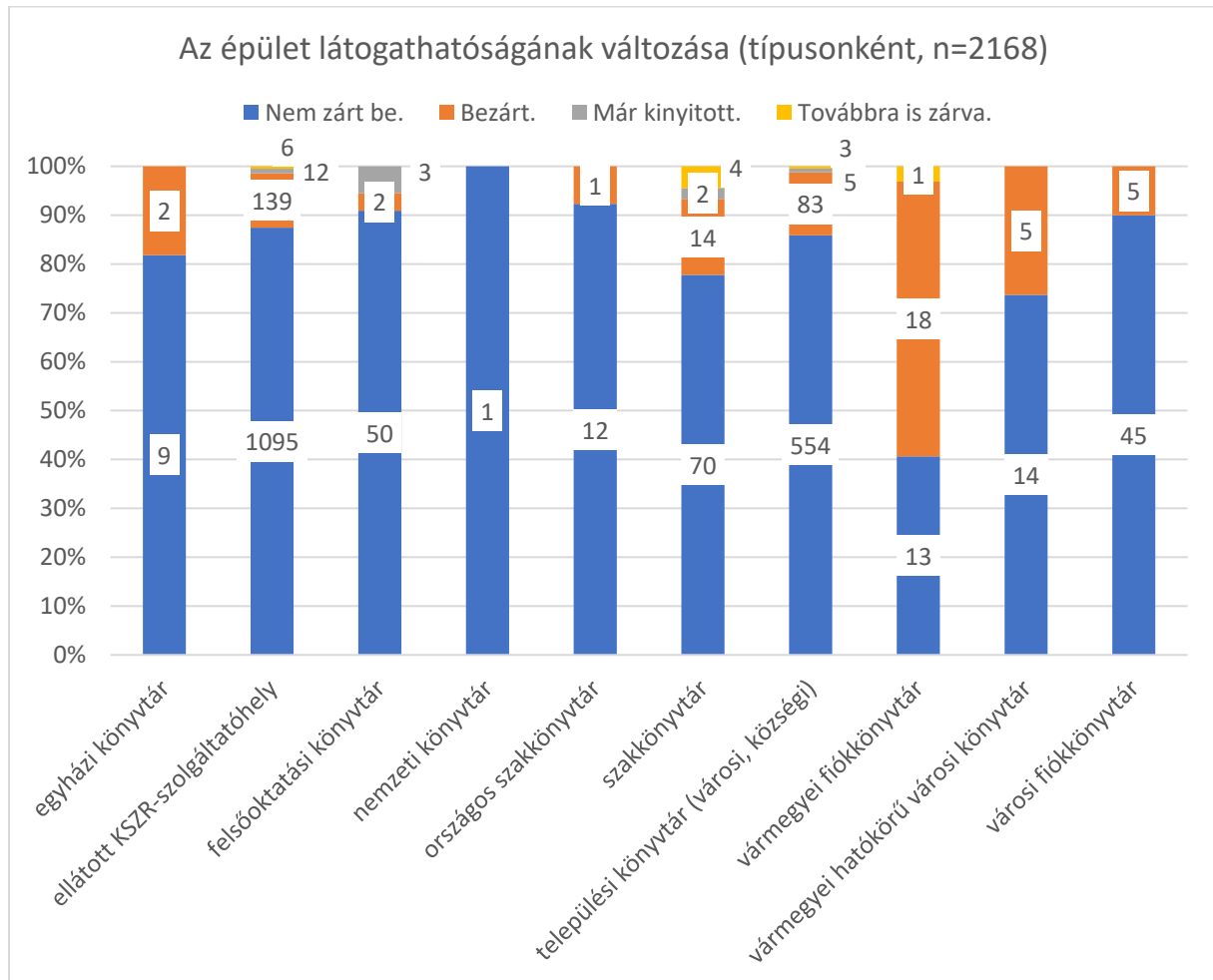
3. ábra: Az épület látogathatóságának változása

A felmérésben részt vevő könyvtárak többsége: 85,93%-a, nem változtatott az épület látogathatóságán, továbbra is nyitva állt a felhasználók előtt. A fennmaradó intézmények 14,07%-a közül 12,41% 2023 márciusára bezárt, 1,01%-uk kinyitott. Mindössze 0,65%-uk, a mintában összesen 14 könyvtár mondta azt, hogy folyamatosan zárva volt a vizsgált időszakban (3. ábra).

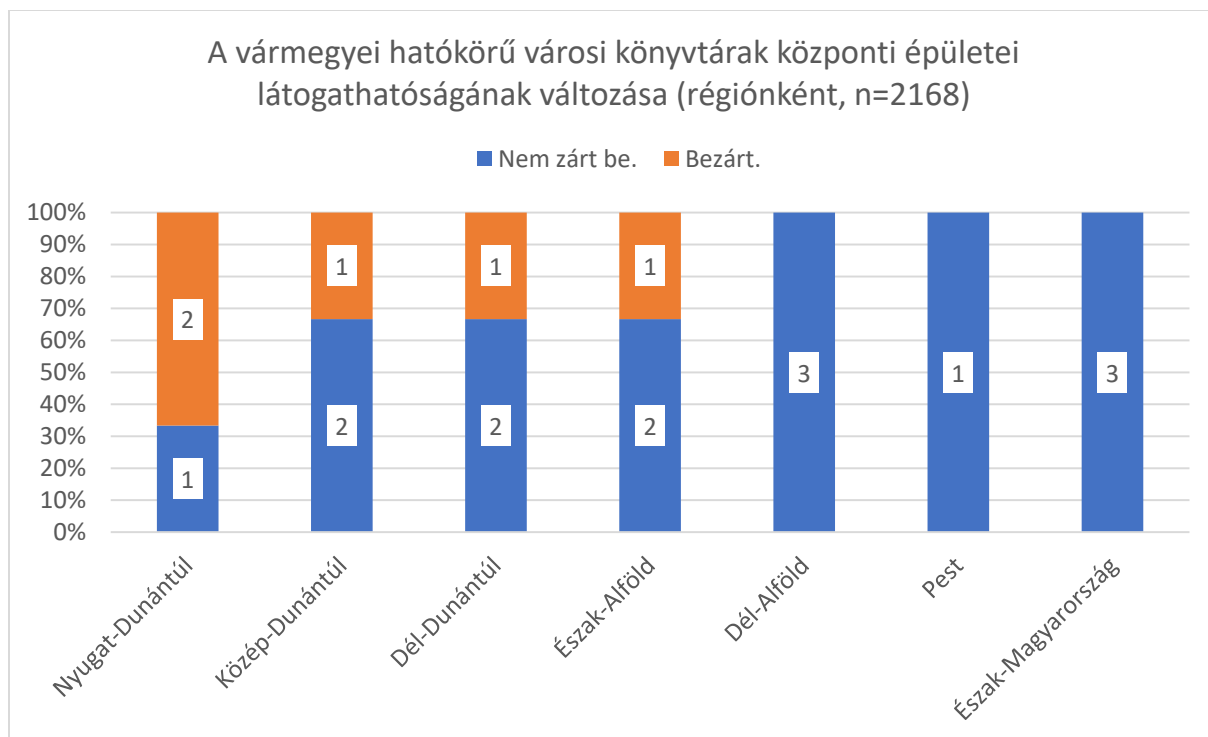
4. ábra: Az épület látogathatóságának változása (típusonként)

Vizsgáltuk a könyvtáráépületek látogathatóságának változását hármas könyvtártípusonkénti bontásban is (4. ábra), megvizsgáltuk, hogy kiderüljön: van-e a válaszadók között típusonkénti eltérés. A nemzeti könyvtár végig nyitva tartott a vizsgált időszakban, azonban a közkönyvtárak és szakkönyvtárak között voltak zárva tartó intézmények. Míg a mintában szereplő szakkönyvtárak 13,6%-a, addig a közkönyvtárak 13%-a zárt be vagy tart továbbra is zárva.

5. ábra: Az épület látogathatóságának változása (részletes típusonként)

Amennyiben részletes könyvtártípus szerint vizsgáljuk (5. ábra) a látogathatósági helyzetet, akkor néhány könyvtártípus nagyobb eltérést mutat az átlagtól. Fontos megjegyezni, hogy a mintánkban csak a vármegyei hatókörű városi könyvtárak központi épületeiről van teljes képünk (19+1 kitöltő), így az ő esetükben tudunk egy általánosítható eredményt közölni, a többi könyvtártípus esetében csak a mintára hagyatkozhatunk. A diagram azt mutatja, hogy a magukhoz viszonyított legnagyobb arányban a vármegyei hatókörű városi könyvtárak fiókkönyvtárait zárták be 2023 márciusára.

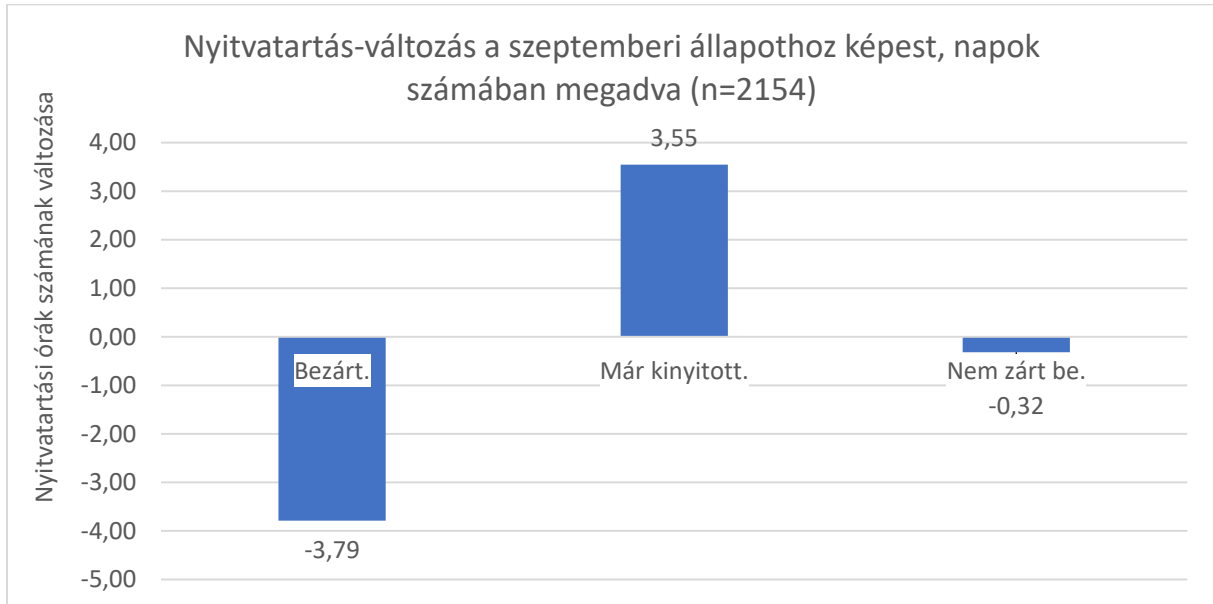

6. ábra: A vármegyei hatókörű városi könyvtárak központi épületei látogathatóságának változása

Mivel a vármegyei hatókörű városi könyvtárak központi épületeiről teljes országos képpel rendelkezünk, ezért a területi különbségek vizsgálatára is törekedtünk (6. ábra). A diagramon régióként szemléltetjük az épületek látogathatóságának változását. E könyvtárakat két típusba lehet sorolni: nem zártak be, vagy szeptember 1. előtt még nyitva voltak, de 2023. márciusban már nem. A Dél-Alföldön, Pest vármegyében és Észak-Magyarországon nem változtattak a központi könyvtárak épületének elérhetőségén: továbbra is nyitva voltak. A Közép-Dunántúlon, a Dél-Dunántúlon és az Észak-Alföldön a vizsgált könyvtárak egyharmada bezárt. A legrosszabb arányt a Nyugat-Dunántúlon észleltük, ahol az ebbe a régióba tartozó központi könyvtárak kétharmada zárta be kapuit.

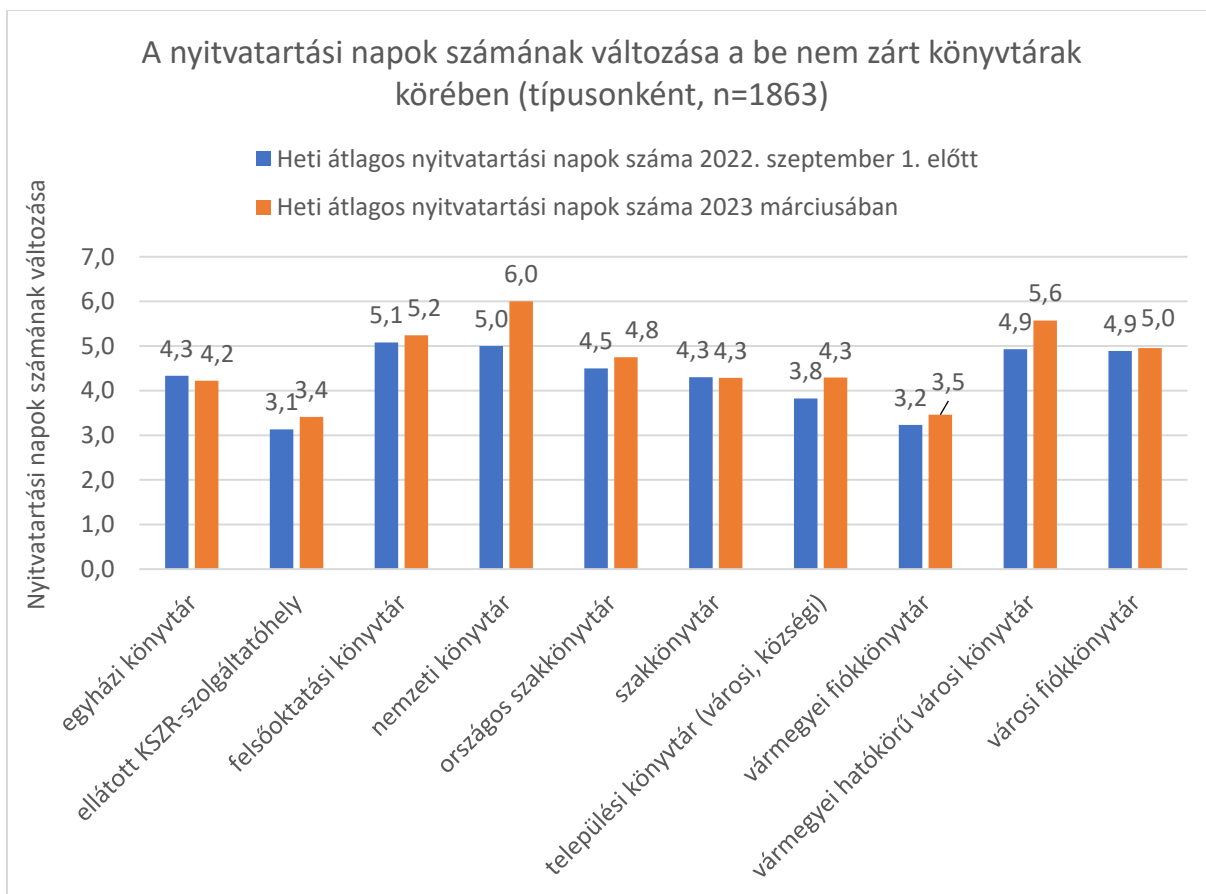
4.1. A nyitvatartási idő változása

Nemcsak az épület látogathatóságát, hanem az általunk létrehozott kategóriák nyitvatartási idejének változását is felmértük, napokban és heti átlagos nyitvatartási órákban megadva.

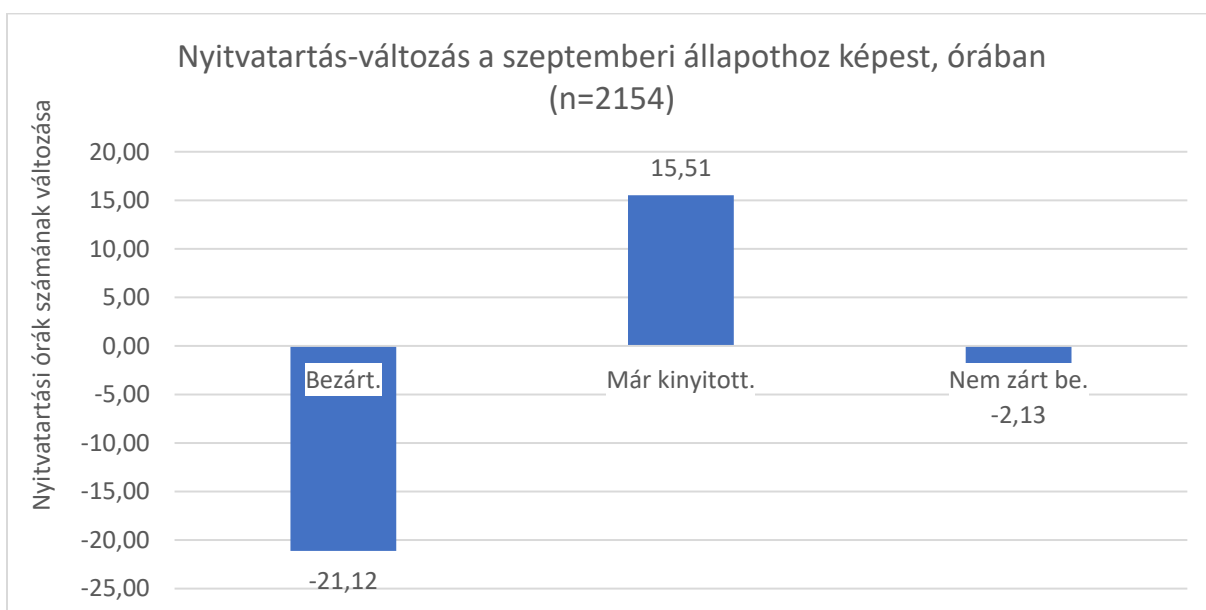
7. ábra: A nyitvatartás változása a szeptemberi állapothoz képest, napok számában megadva

A nyitvatartás-változást minden, általunk megalkotott kategóriánál áttekintettük (7. ábra). Mivel a folyamatosan zárva tartó épületek esetében ez a különbség értelemszerűen 0, így azt a kategóriát nem ábrázoltuk. A bezárt könyvtárak átlagosan 3,79, a továbbra is nyitva lévők átlagosan 0,32 nappal voltak kevesebbet nyitva. Volt olyan könyvtár is, amely kinyitott 2023. márciusra, így 3,55 nappal volt többet látogatható, mint 2022 szeptemberében.

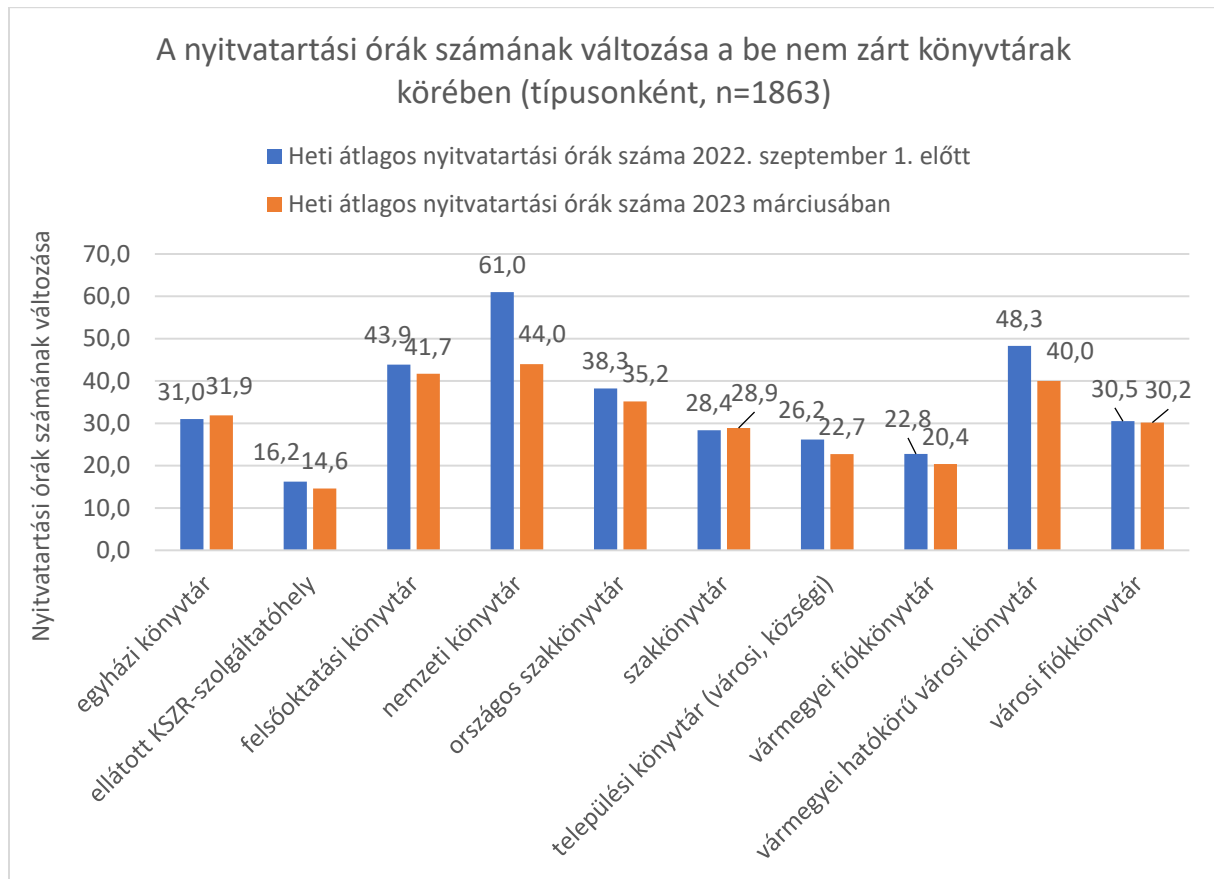
8. ábra: A nyitvatartási napok számának változása a be nem zárt könyvtárak körében

A folyamatosan nyitva tartó intézmények esetén az átlagos nyitvatartási napokat mindkét általunk vizsgált időpontban áttekintettük és könyvtártípusonként ábráztuk (8. ábra). Nagy elmozdulás egyik könyvtártípusban sem figyelhető meg a napok tekintetében.

9. ábra: A nyitvatartás-változás a szeptemberi állapothoz képest, órában

Az átlagos nyitvatartási órák változását szintén az általunk létrehozott kategóriák függvényében hasonlítottuk össze (9. ábra). Eszerint a bezárt könyvtárak átlagosan 21,12 órával, a be nem zárt épületek 2,13 órával voltak kevesebbet nyitva. A kinyitott könyvtárakat viszont így átlagosan 15,51 órát lehet látogatni.

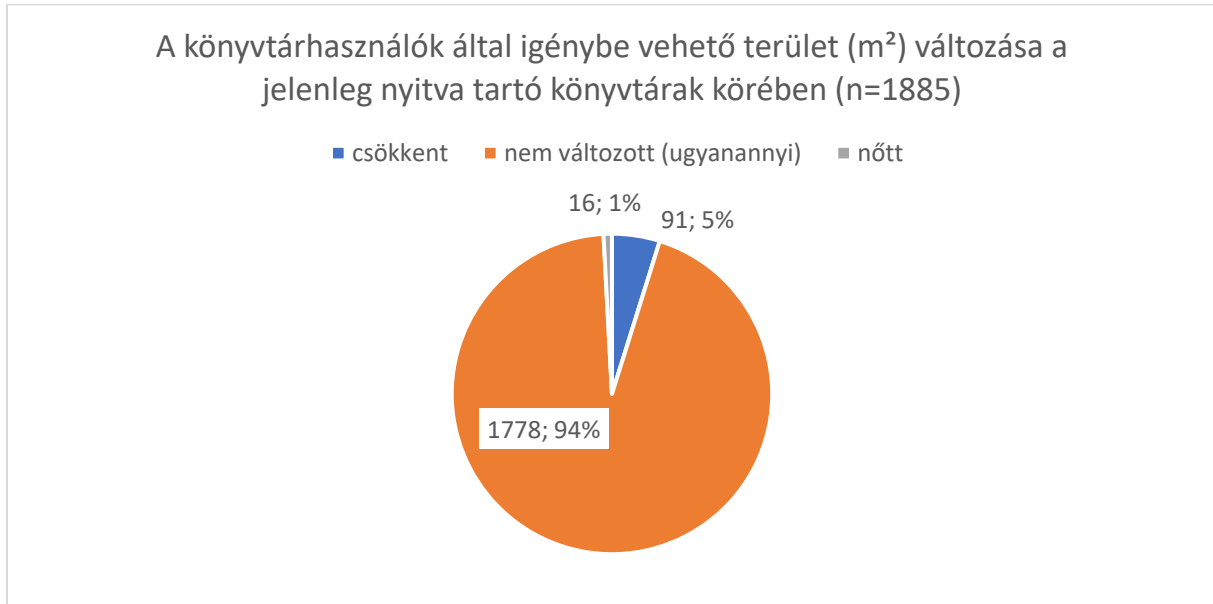

10. ábra: A nyitvatartási órák számának változása a be nem zárt könyvtárak körében

A folyamatosan nyitva tartó könyvtárak jellemzően csökkentették a nyitvatartási idejüket (10. ábra), ez a csökkenés a nemzeti könyvtár és a vármegyei hatókörű városi könyvtárak központi épületei esetében volt a leglátványosabb.

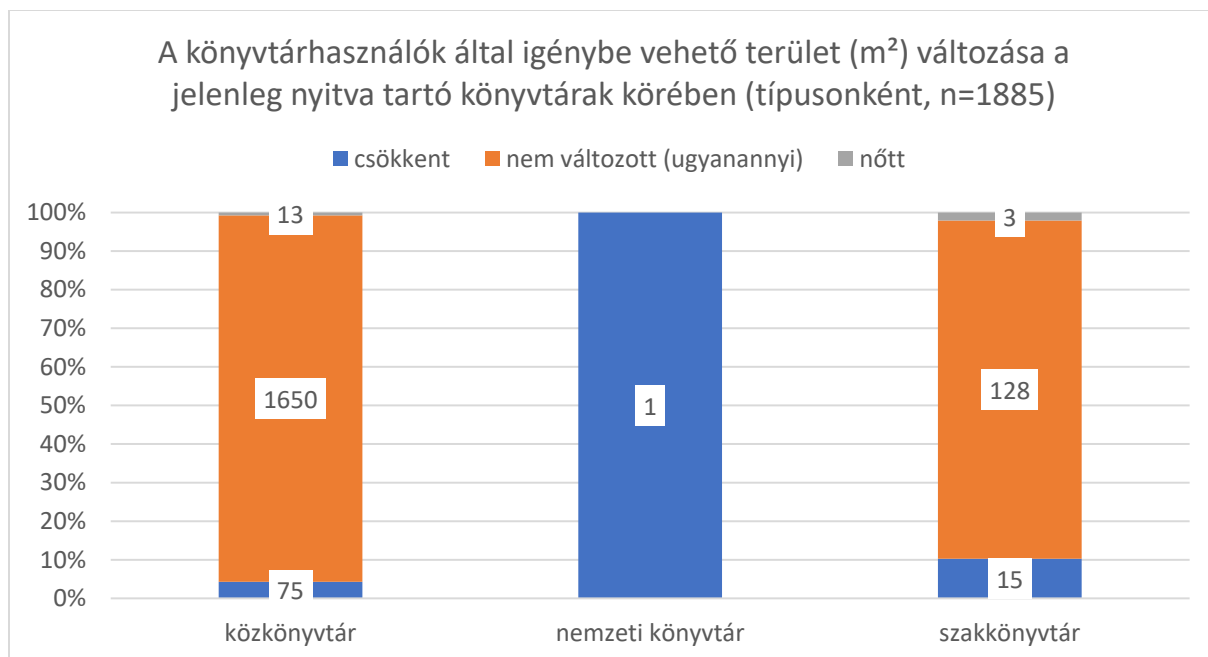
4.2. A könyvtárhasználók által igénybe vehető terület változása

Elemzésünkben bemutatjuk, hogyan változott a könyvtárhasználók által igénybe vehető könyvtári területek mérete 2022. szeptember 1-jéhez viszonyítva.

11. ábra: A könyvtárhasználók által igénybe vehető terület (m²) változása a jelenleg nyitva tartó könyvtárak körében

A 11. ábrán az látszik, hogy a válaszadó könyvtárak közül 1885 tartott nyitva a felmérés időpontjában. Közülük 1778-ban (94%) nem csökkent az a terület, amelyet az olvasók igénybe vehetnek, 91 könyvtárban (5%) csökkent a rendelkezésre álló terület, és volt 16 könyvtár (1%), amelyben az energia-vészhelyzeti állapotok ellenére nőtt az olvasók által igénybe vehető könyvtári terület.

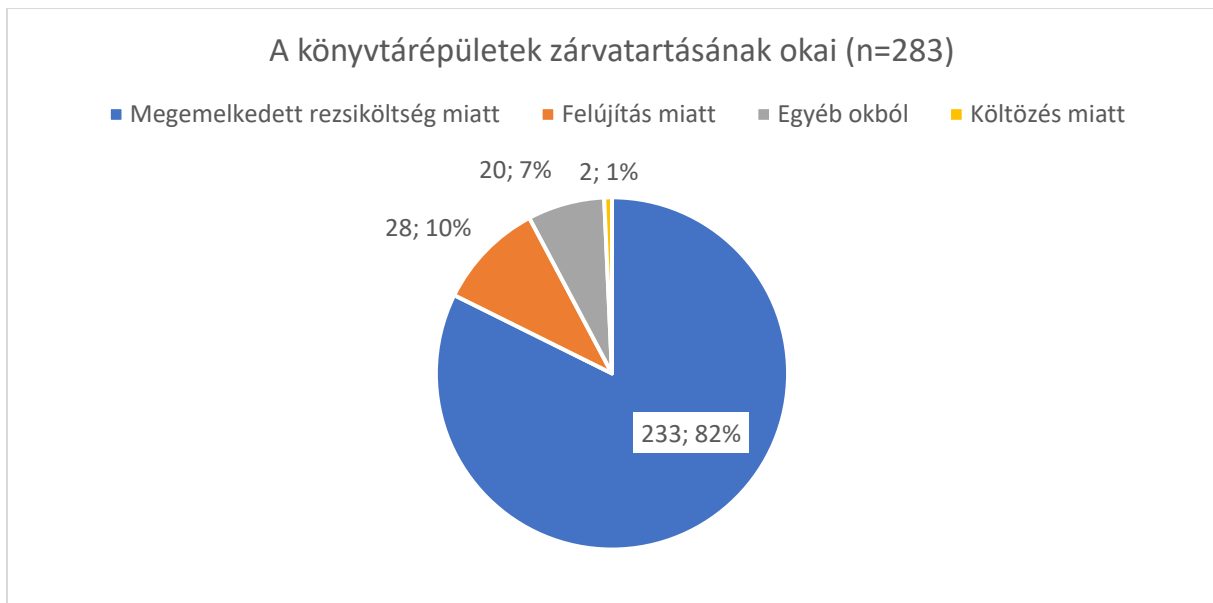

12. ábra: A könyvtárhasználók által igénybe vehető terület (m²) változása a jelenleg nyitva tartó könyvtárak körében (típusonként)

A 12. ábra szintén azt mutatja ki, hogy a felmérés időpontjában nyitva tartó válaszadó könyvtárakban hogyan változott az olvasók számára rendelkezésre álló terület, ám a válaszokat három könyvtártípus szerint rendeztük: közkönyvtár, szakkönyvtár, illetve a nemzeti könyvtár. Az adatokból az olvasható ki, hogy arányaiban nagyjából feleannyi közkönyvtár területe csökkent, mint szakkönyvtaré. A válaszadó közkönyvtárak 4,3%-ában csökkent az olvasók számára rendelkezésre álló terület, míg a szakkönyvtárak esetében ez az érték 10,3%.

5. A könyvtáráépületek zárvatartásának okai

A következő fejezetben azt mutatjuk be, hogy mely okok vezettek ahhoz, hogy egyes könyvtáraknak be kell zárni az épületeiket. A válaszadók háromféle ok közül választhattak, valamint megnevezhettek egyéb okot is.

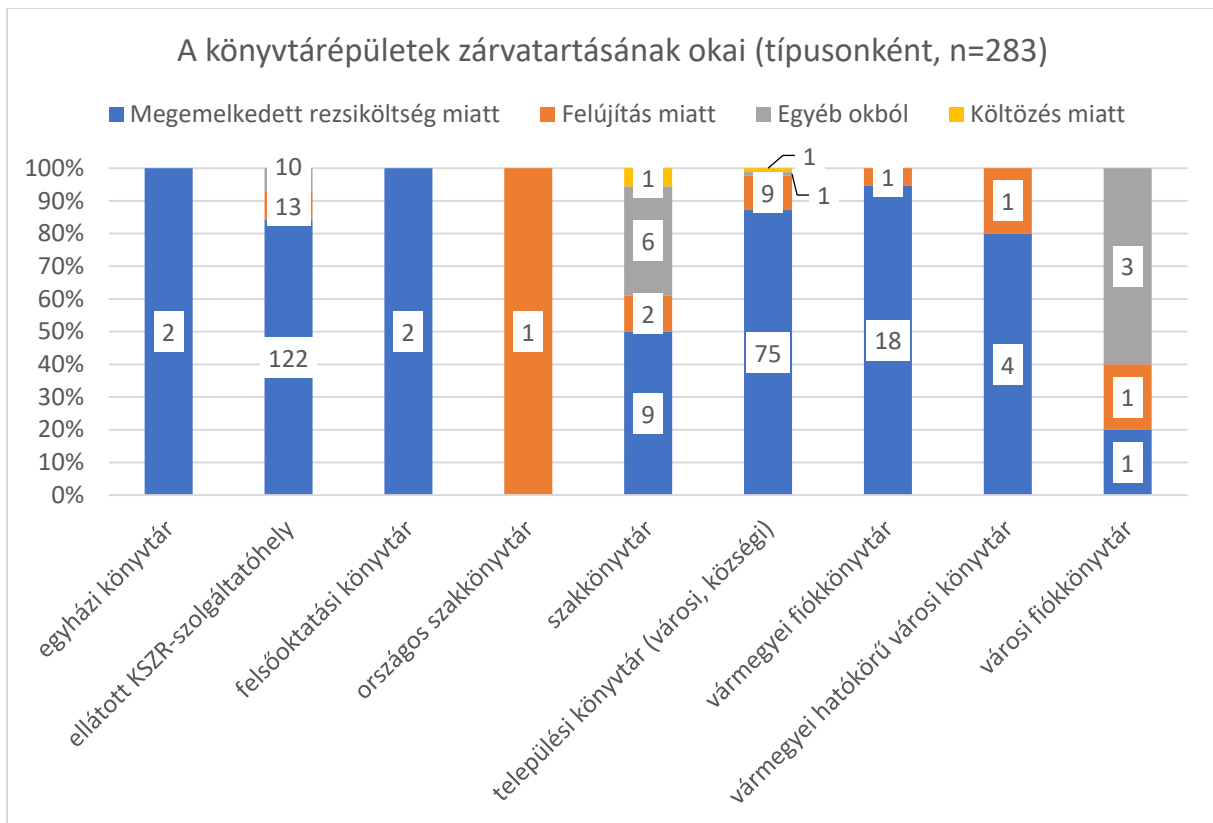
13. ábra: A könyvtárépületek zárvatartásának okai

Amint az a diagramon látható (13. ábra), a felmérés időpontjában összesen 283 válaszadó könyvtár épülete volt zárva, és a válaszokból az látszik, hogy a legtöbben (82%) a megemelkedett rezsiköltségek miatt zártak be. Rajtuk kívül volt 20 könyvtár, amely felújítás miatt zárt be, nem tudni, hogy ez egy korábban beütemezett felújítás volt vagy a rezsiköltségek emelkedése tette szükségessé az azonnali felújítást. Költözés miatt 2 könyvtár tartott zárva, és további 20 könyvtár valamilyen egyéb zárvatartási okot nevezett meg.

Mivel ennél a kérdésnél lehetőséget adtunk a szabad szavas válaszadásra is, a következőben a jellemzőkből szemlélünk:

- Részben látogatható, heti 2 nap.
- Költséghatékonyság.
- Könyvtárosváltás: régi könyvtáros már nincs, új még nincs.
- Nincs fűtés.
- Mozgókönyvtárként működik fogvatartottak részére.
- Közigazgatási vezetői utasítás.

A 20 db „egyéb” választ elemezve az derül ki, hogy az esetek egy részében valójában a megemelkedett rezsiköltségek miatt zárt be a könyvtár, egy másik részében azért, mert éppen nem volt könyvtárosa a könyvtárnak, illetve volt néhány speciális, egyedi eset, amely független a körülményektől.

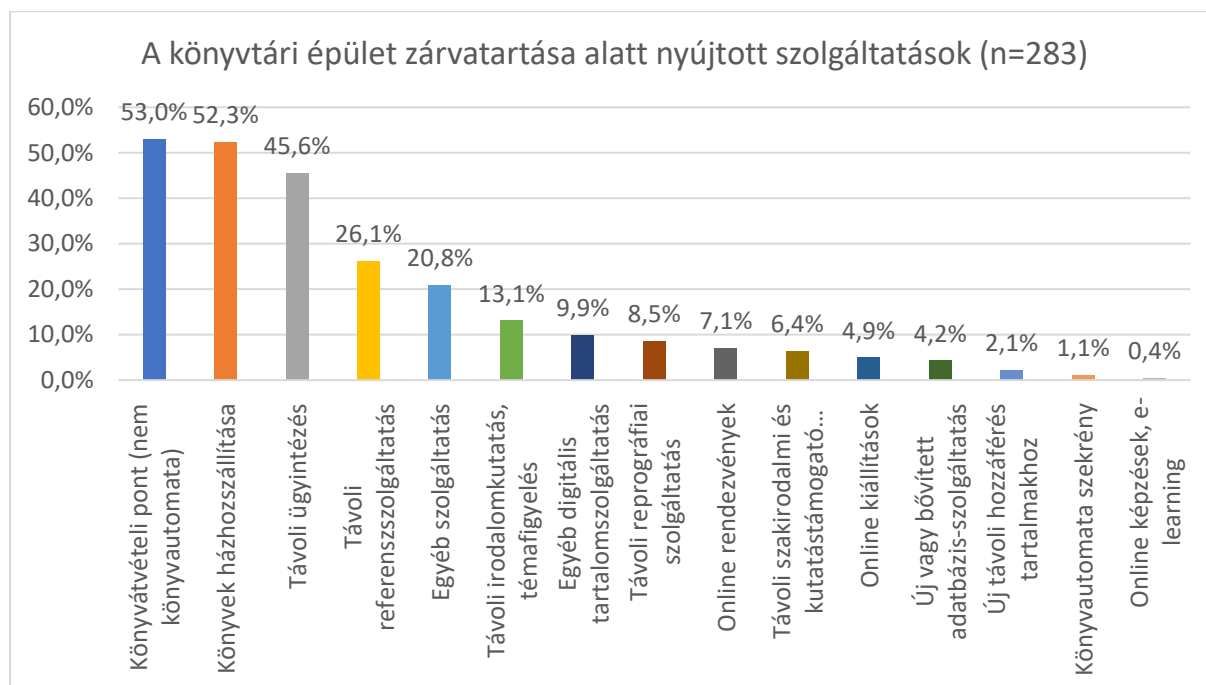

14. ábra: A könyvtárépületek zárvatartásának okai (típusonként)

A 14. ábrán szintén a zárvatartás okait szemléltetjük a válaszadó könyvtárak körében, könyvtártípusonként. Mivel a zárvatartás elsődleges oka a megemelkedett rezsiköltség, ezért elsősorban arra érdemes fókuszálni a bontás értelmezésekor. Az látszik, hogy a legnagyobb arányban a vármegyei fiókkönyvtárak, az egyházi és felsőoktatási könyvtárak, valamint a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR) keretében működő könyvtárak kényszerültek bezárássra az energiaárak emelkedése miatt. A sorban őket követték a települési könyvtárak (városi és községi). A válaszadók között mindössze 2-2 egyházi, illetve felsőoktatási könyvtár volt, és ezek mindegyike a megemelkedett rezsiköltségek miatt zárt be.

6. A könyvtári épületek zárvatartása alatt nyújtott szolgáltatások

Ebben a fejezetben azt vizsgáljuk meg, hogy a válaszadó bezárt könyvtárak milyen szolgáltatásokat nyújtottak használóiknak a könyvtárépület zárvatartása idején.

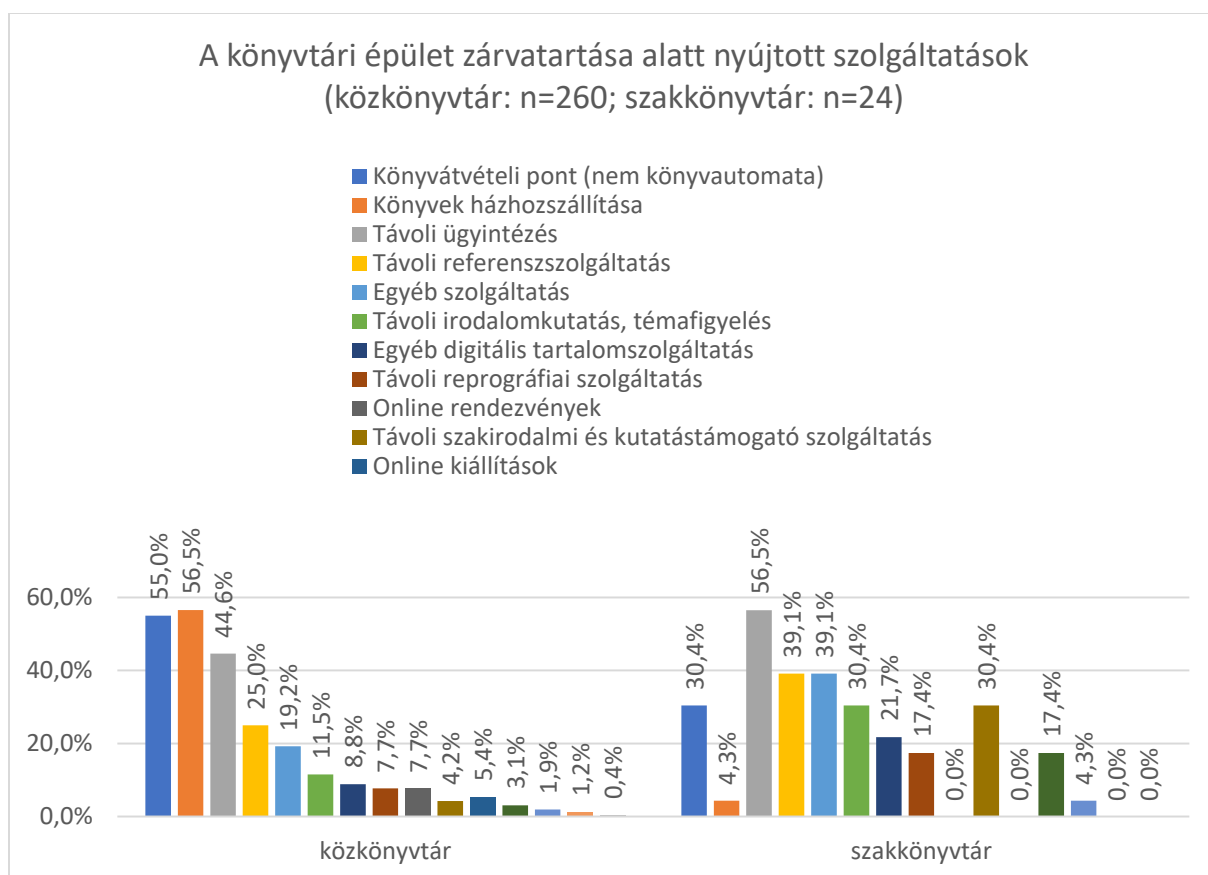

15. ábra: A könyvtári épület zárvatartása alatt nyújtott szolgáltatások

A felmérésben a válaszadók konkrét szolgáltatások közül választhattak (15. ábra), és szabad szavas válaszadásra is lehetőséget adtunk. A zárva tartó 283 könyvtárból mindössze 7 olyan volt, amelyik semmilyen szolgáltatást nem nyújtott használóinak a zárvatartás idején. Egy válaszadó több szolgáltatást is megjelölhetett. Messze a legtöbb könyvtár (53%) által nyújtott szolgáltatás volt a könyvtvételi pont működtetése. Szinte ugyanennyi zárva tartó válaszadó (52,3%) nyújtott könyvházhozszállítást szolgáltatást. Távoli ügyintézési lehetőséget a zárva tartó válaszadók 45,6%-a biztosított, távoli referenz szolgáltatást 26,1%, távoli irodalomkutatást és témafigyelést 13,1%, a többi felsorolt szolgáltatás pedig a zárva tartó válaszadó könyvtárak kevesebb, mint 10%-ában volt elérhető.

A szabad szavasán megadott szolgáltatások között az alábbiak voltak a legjellemzőbbek:

- „Kabátos kölcsönzés”, előre egyeztetett időpontban.
- A külső helyszínen dolgozó könyvtáros átmegy a könyvtár épületébe, ha valaki kölcsönözni szeretne.
- Könyvtári szolgáltatás csökkentett állományrésszel egy másik épületben.

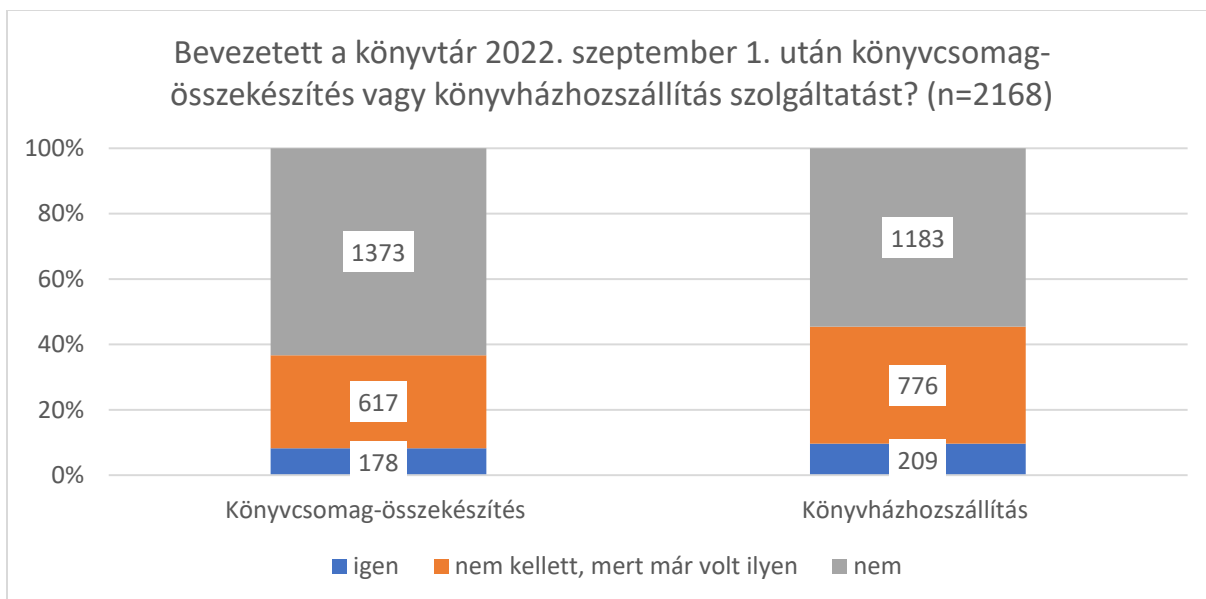

16. ábra: A könyvtári épület zárvatartása alatt nyújtott szolgáltatások (típusonként)

A 16. ábrán ugyancsak azt szemléltetjük, hogy milyen szolgáltatásokat nyújtottak a zárva tartó válaszadók, ám két típusba sorolva: közkönyvtárak és szakkönyvtárak. A bontásból jól leolvashatók az egyes könyvtártípusok sajátosságai. Könyvtvételi pontot a közkönyvtárak sokkal nagyobb arányban biztosítottak, mint a szakkönyvtárak (55%, szemben a 30,4%-kal), még a távoli ügyintézés jóval több szakkönyvtárban volt biztosított, mint ahány közkönyvtárban (56,5%, szemben a 44,6%-kal). Könyveket a zárva tartó szakkönyvtárak csak egy nagyon kis része szállított házhoz (4,3%), ellenben a közkönyvtárakban ez egy kifejezetten elterjedt szolgáltatás (56,5%).

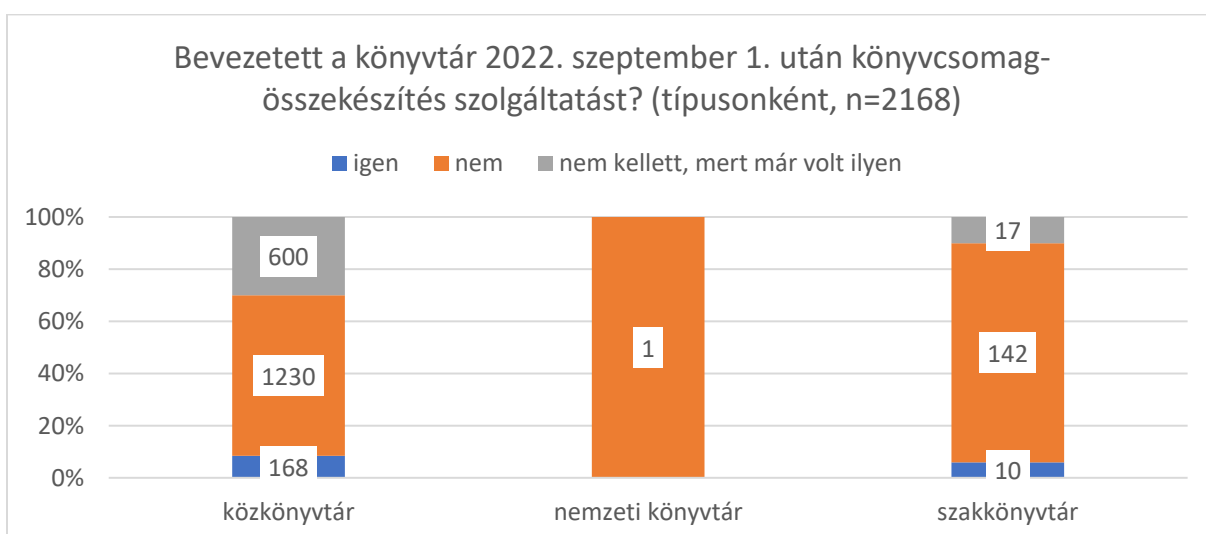
7. 2022. szeptember 1. után bevezetett új könyvtári szolgáltatások

Ebben a fejezetben azt mutatjuk be, hogy milyen új típusú szolgáltatásokat vezettek be a válaszadó könyvtárak 2022. szeptember 1. után. Összesen négy szolgáltatás közül választhattak a kérdőívben: könyvcsomag-összekészítés, könyvházhozszállítás, új online szolgáltatás, egyéb új szolgáltatás. Ez utóbbi esetében szabad szavas választást is lehetővé tettünk.

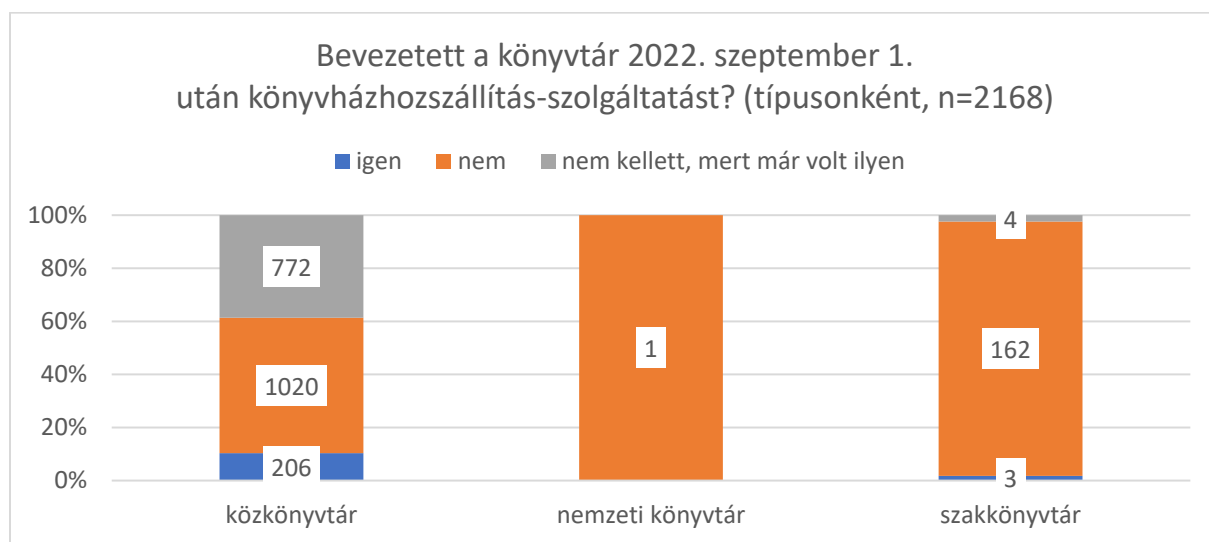
17. ábra: Bevezetett a könyvtár 2022. szeptember 1. után könyvcsomag-összekészítés vagy könyvházhozszállítás szolgáltatást?

Az 17. ábra egymás mellett szemlélteti, hogy könyvcsomag-összekészítést vagy könyvházhozszállítást hány válaszadó könyvtár vezetett be 2022. szeptember 1. után, vagy hány könyvtárban volt már eleve ilyen szolgáltatás. A diagramon az látszik, hogy 178 könyvtárban bevezették a könyvcsomag-összekészítés szolgáltatás, 617-ben pedig már eleve működött ilyen szolgáltatás. Könyvházhozszállítást 209 válaszadó könyvtárban vezettek be, 776-ban pedig már eleve működött ilyen. Az látszik tehát, hogy a válaszadók több mint 45%-ában már eleve működött könyvházhozszállítás vagy nemrég bevezették, 36%-ukban pedig volt vagy újonnan bevezették a könyvcsomag-összekészítést.

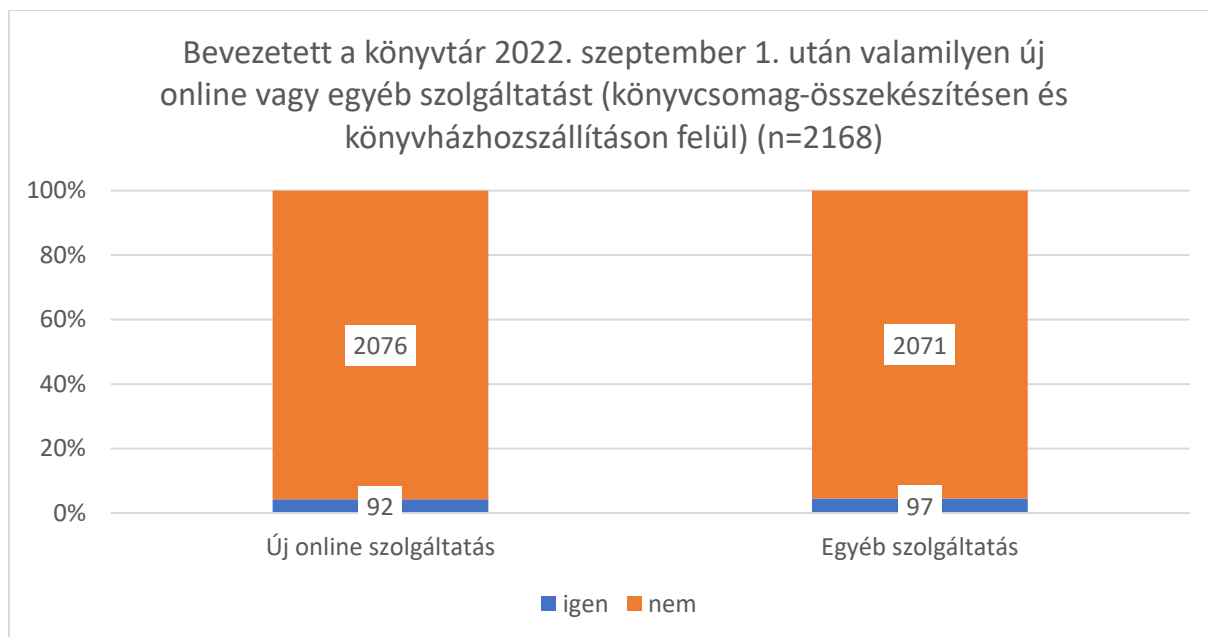
18. ábra: Bevezetett a könyvtár 2022. szeptember 1. után könyvcsomag-összekészítés szolgáltatást (típusonként)?

Az 18. ábrán három nagy könyvtártípusba sorolva azt ábrázoljuk, hogy hány válaszadó könyvtárban vezettek be könyvcsomag-összekészítés szolgáltatást, illetve hány könyvtárban működött már eleve. Talán nem meglepő módon legnagyobb arányban a közkönyvtárakban terjedt el a szolgáltatás. A közkönyvtárak 30%-ában már eleve működött a szolgáltatás, és 2022. szeptember 1. után további 8%-uk vezette be azt. A szakkönyvtáraknál ez az érték 10%, illetve 5,9%.

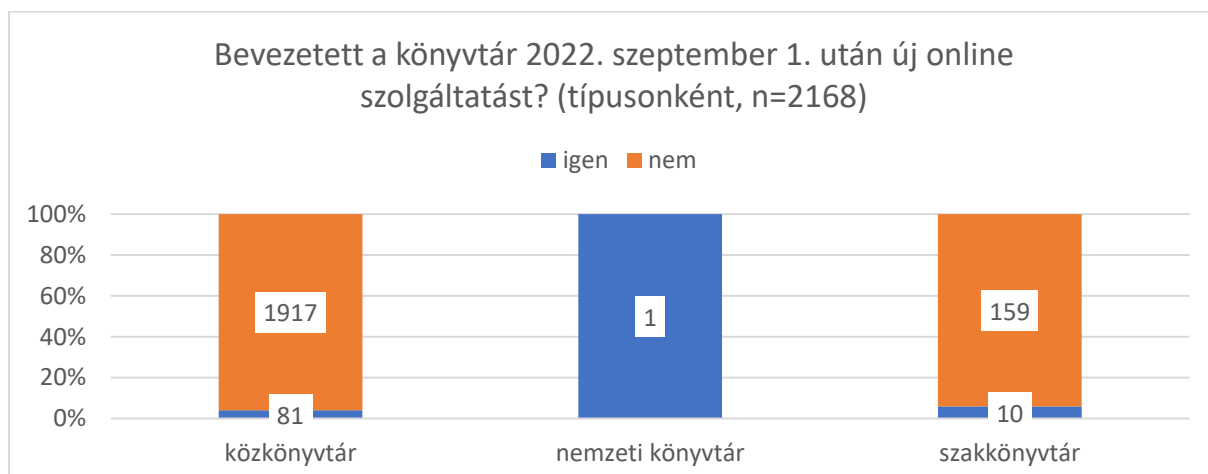
19. ábra: Bevezetett a könyvtár 2022. szeptember 1. után könyvházhozszállítás-szolgáltatást (típusonként)?

A 19. ábra jól szemlélteti, hogy a könyvházhozszállítás-szolgáltatás a válaszok alapján még inkább a közkönyvtárakra elterjedt szolgáltatás, a szakkönyvtárak mindössze 4%-ában működött ilyen, vagy vezették be 2022. szeptember 1. után. A közkönyvtárak esetében a válaszadók 38%-ában már eleve működött a könyvházhozszállítás, és a közkönyvtári válaszadók további 10%-a is bevezette a tél folyamán.

20. ábra: Bevezetett a könyvtár 2022. szeptember 1. után valamilyen új online vagy egyéb szolgáltatást?

A 20. ábrán egymás mellett látható az új online szolgáltatást és a valamilyen egyéb, a korábbiakban nem részletezett szolgáltatást bevezetők megoszlása. Ennek alapján új online szolgáltatást 92 válaszadó könyvtárban vezettek be (4,2%), valamilyen egyéb szolgáltatást pedig 97 könyvtárban (4,4%).

21. ábra: Bevezetett a könyvtár 2022. szeptember 1. után új online szolgáltatást (típusonként)?

Az új online szolgáltatást bevezetők számát könyvtártípusonként vizsgálva (21. ábra) azt mondhatjuk, hogy a nemzeti könyvtár mellett a szakkönyvtárak 5,9%-a, a közkönyvtáraknak pedig 4%-a vezetett be valamilyen új szolgáltatást.

22. ábra: Bevezetett a könyvtár 2022. szeptember 1. után egyéb szolgáltatást?

Ahogy a 22. ábra szemlélteti, az egyéb szolgáltatást bevezetők száma a válaszadó könyvtárak körében a közkönyvtárak esetében 84 volt (a válaszadó közkönyvtárak 4,2%-a), a szakkönyvtárak esetében 12 (a válaszadó szakkönyvtárak 7,1%-a), illetve a nemzeti könyvtárban is bevezettek valamilyen egyéb, a korábbiakban nem részletezett szolgáltatást.

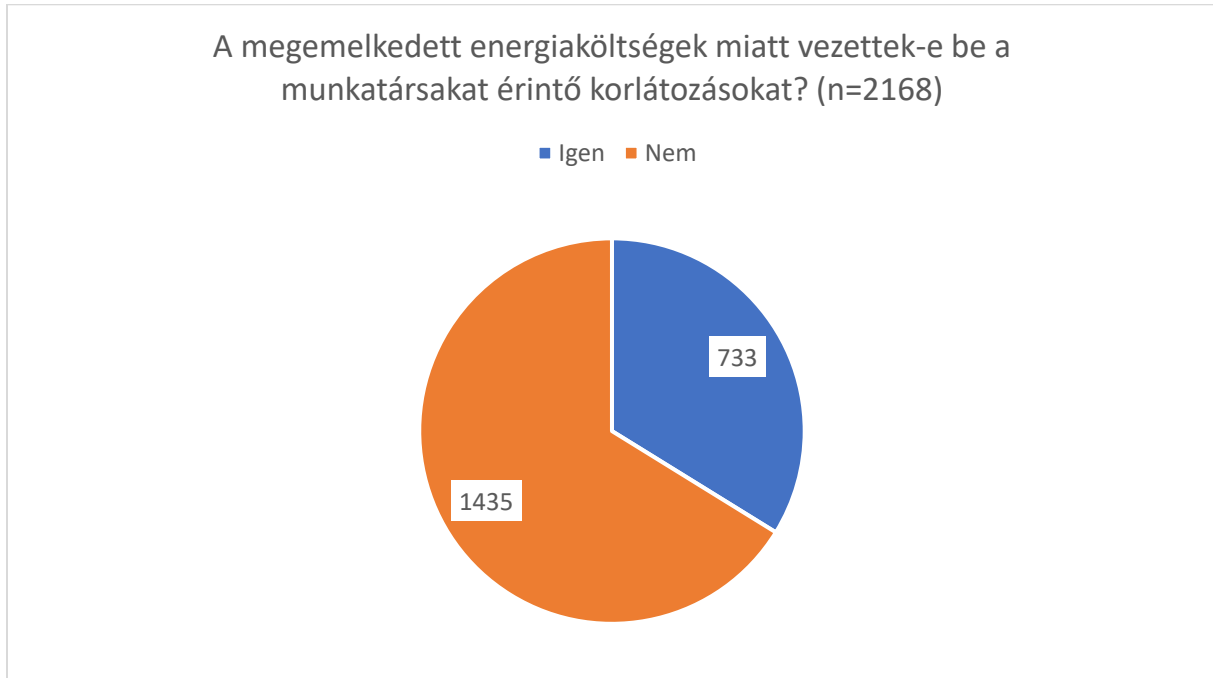
A válaszadó könyvtárak nagyon sok egyéb, újonnan bevezetett szolgáltatást is megneveztek.

Az alábbiakban azok közül szemlézünk, amelyeket többen is, hasonló formában írtak meg:

- Könyvtármozi, játszóház, olvasóklub, versmondó versenyek.
- Kabátos kölcsönzés.
- LED-csere-program regisztrációja.
- Használt sütőolaj gyűjtése, könyvtári növénycserepont.
- Könyvtári órák és foglalkozások kitelepülése bölcsődékbe, óvodákba, iskolákba.
- Facebook-oldal készült a könyvtár számára.
- Tömbösített nyitvatartás.
- Óvodákba viszünk könyveket.
- Rendezvények, klubfoglalkozások más helyszíneken, a városon belül.
- Telefonos igénybejelentés esetén nyit a könyvtár.

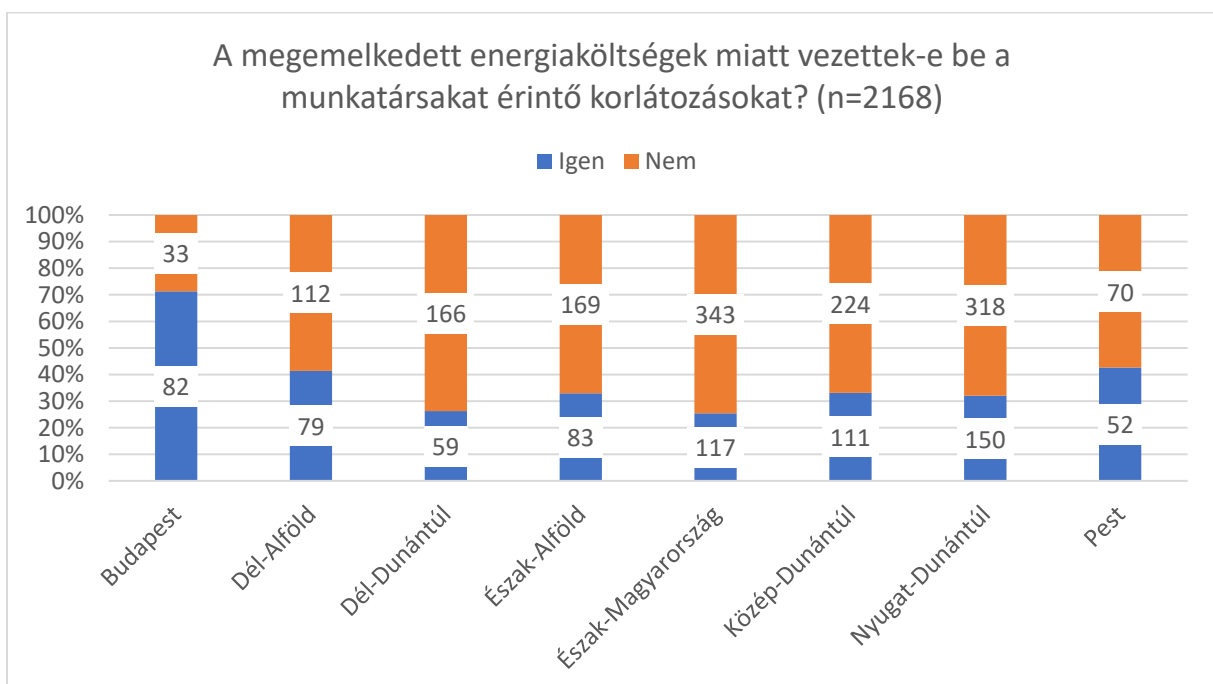
8. A munkatársakat érintő korlátozások a megemelkedett energiaköltségek miatt

A fejezetben azt vizsgáltuk meg, hogy az egyes válaszadó könyvtárak milyen, a munkatársaikat érintő korlátozásokat vezettek be a megemelkedő energiaköltségek okán.

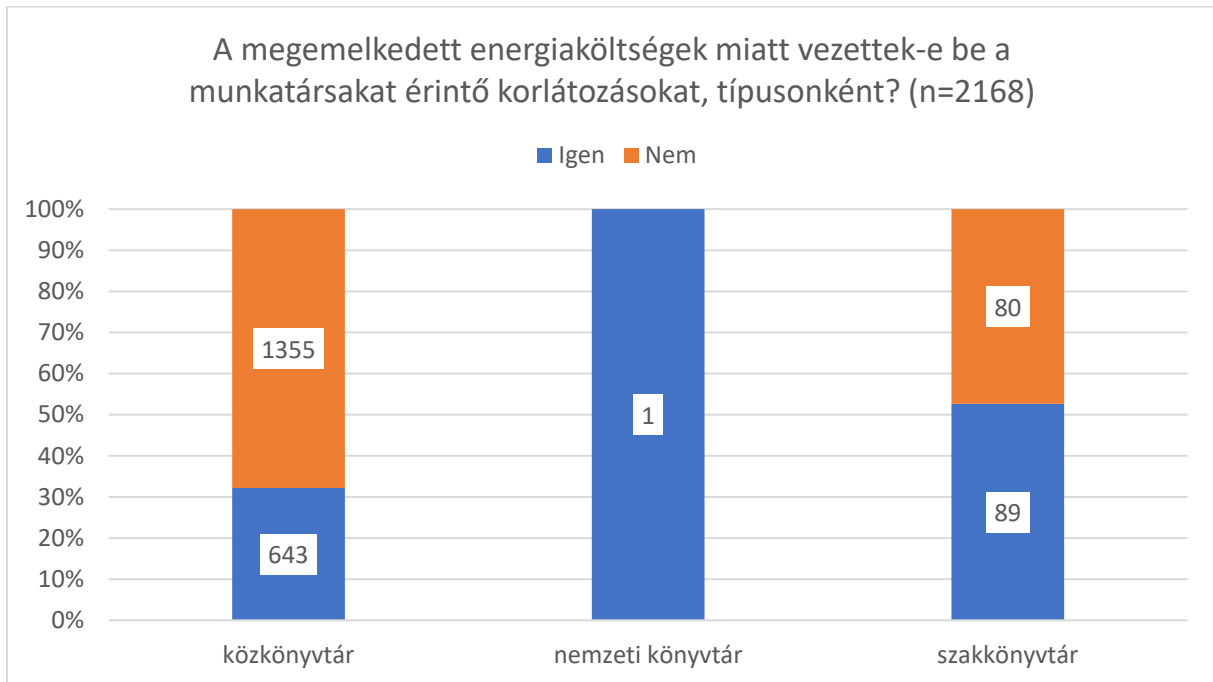
23. ábra: A megemelkedett energiaköltségek miatt vezettek-e be a munkatársakat érintő korlátozásokat?

A 23. ábrán azt látszik, hogy a válaszadó könyvtárak 33,8%-ában vezettek be valamilyen, a munkatársakat érintő korlátozó intézkedést.

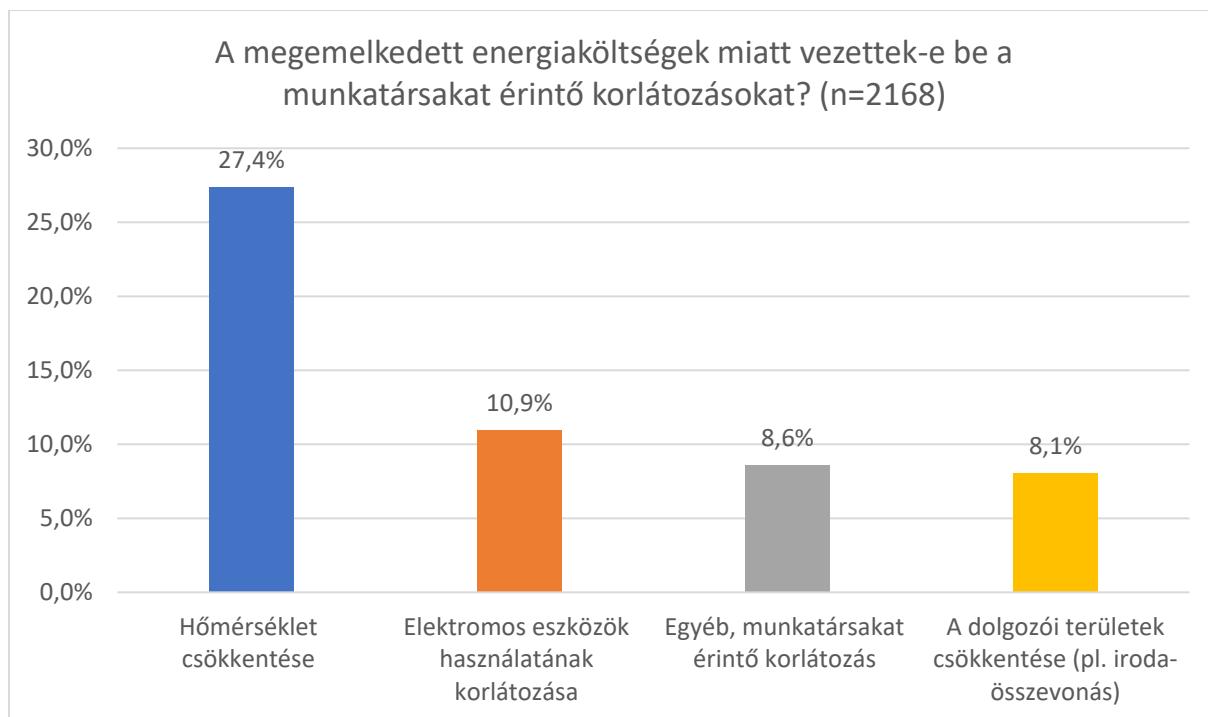
24. ábra: A megemelkedett energiaköltségek miatt vezettek-e be a munkatársakat érintő korlátozásokat (régióként)?

Ugyanezt a kérdést régiós bontásban vizsgálva (24. ábra), megállapíthatjuk, hogy a válaszadó könyvtárak közül legnagyobb arányban Budapesten, Pest vármegyében, illetve a Dél-Alföld régióban vezettek be valamilyen korlátozást, amely a munkatársakat érinti. Legkisebb arányban a Dél-Dunántúl, illetve Észak-Magyarország régióban hoztak ilyen intézkedést.

25. ábra: A megemelkedett energiaköltségek miatt vezettek-e be a munkatársakat érintő korlátozásokat (típusonként)?

A könyvtártípusok szerinti bontást elemezve (25. ábra) azt látjuk, hogy a válaszadó szakkönyvtárak kifejezetten magas arányban (52,6%) vezettek be a munkatársakat érintő korlátozásokat, míg a közkönyvtárak esetében ez az érték 32%.

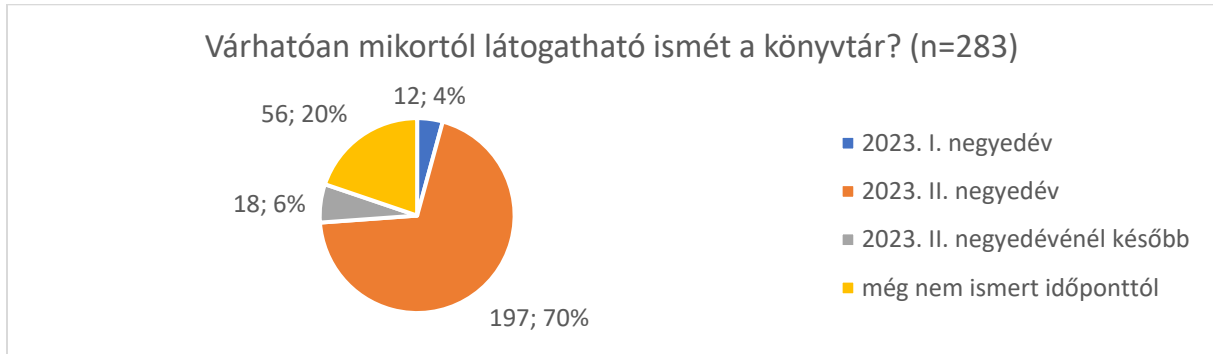

26. ábra: A megemelkedett energiaköltségek miatt vezettek-e be a munkatársakat érintő korlátozásokat (a korlátozás típusa)?

A felmérésben megkérdeztük azt is, hogy milyen, a munkatársakat érintő korlátozásokat vezettek be. Négy válaszlehetőség közül választhattak a kitöltők: hőmérséklet csökkentése, elektromos eszközök használatának korlátozása, a dolgozói területek csökkentése, illetve egyéb, a munkatársakat érintő korlátozás. A 26. ábrán az látszik, hogy a legnagyobb arányban (27,4%) a hőmérséklet csökkentésével igyekeztek csökkenteni a rezsiköltségeket, a válaszadó könyvtárak 10,9%-ában korlátozták a munkatársak által használható elektromos eszközök használatát, 8,1%-ukban csökkentették a dolgozói területeket (pl. iroda-összevonással), illetve 8,6%-ában valamilyen egyéb, a munkatársakat korlátozó intézkedést vezettek be.

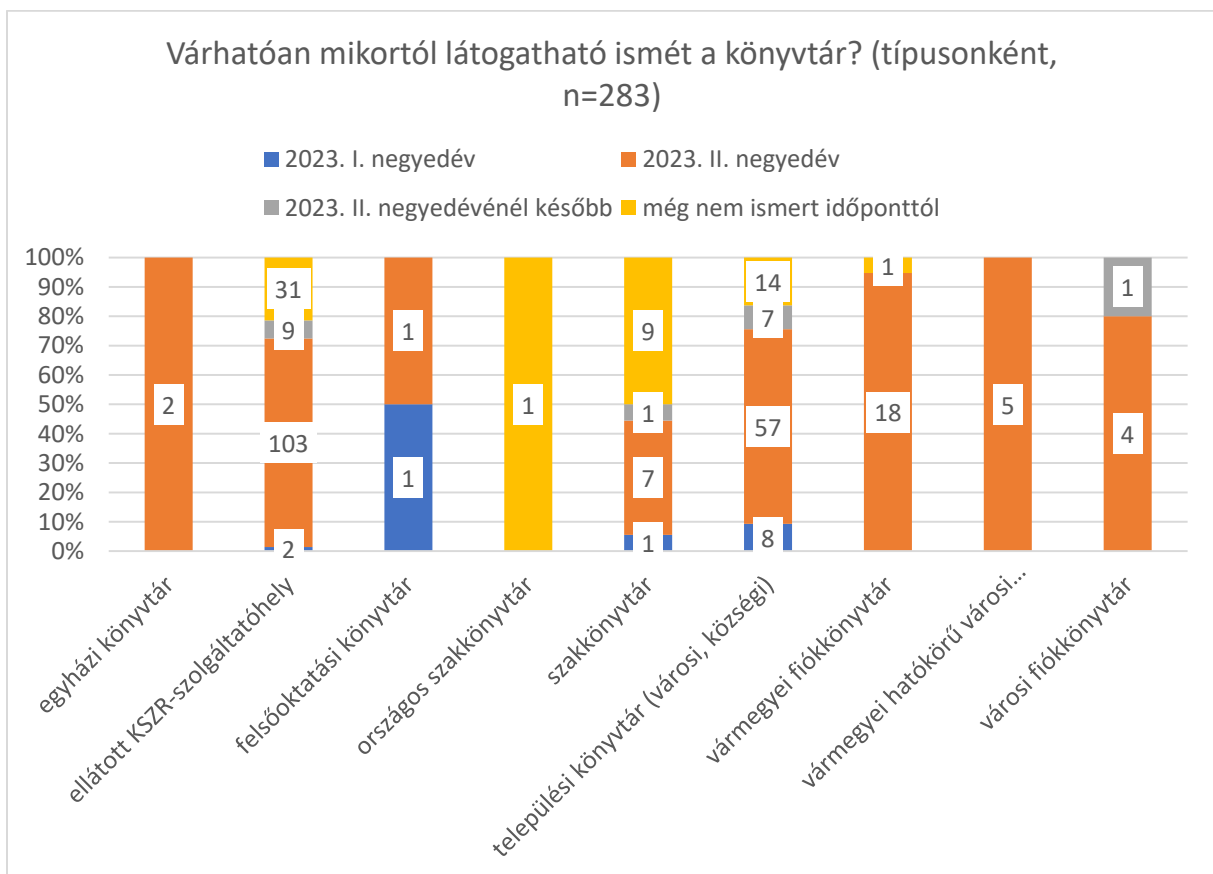
9. A könyvtárépületek várható nyitása

A felmérésben arra is rákérdeztünk a zárva tartó válaszadó könyvtárak körében, hogy várhatóan mikortól lesz látogatható újra a könyvtár épülete.

27. ábra: Várhatóan mikortól látogatható ismét a könyvtár?

Ahogy a 27. ábrán látható, a legtöbben (70%) 2023. II. negyedévével jelölték meg (tehát a tavasz kezdetét), a válaszadók 20%-a még nem tudta megmondani a kérdőív kitöltésének pillanatában, hogy mikor nyit ki újra, 6%-uk 2023. II. negyedévénel később, 4%-uk pedig már az ide év első negyedévében készül a nyitásra.

28. ábra: Várhatóan mikortól látogatható ismét a könyvtár (típusonként)?

Ugyanezt a kérdést könyvtártípusonként elemezve (28. ábra) azt állapíthatjuk meg, hogy legnagyobb arányban (57%) a válaszadó országos szakkönyvtárakban és egyéb szakkönyvtárak nyitnak ki 2023. II. negyedévénél később vagy egy még nem ismert időpontban, őket pedig az ellátott KSZR-szolgáltatóhelyek (27,5%), majd a települési könyvtárak (24,4%) követik. A többi válaszadó könyvtár esetében a bezárt könyvtárak többsége már 2023. első két negyedévében kinyit.

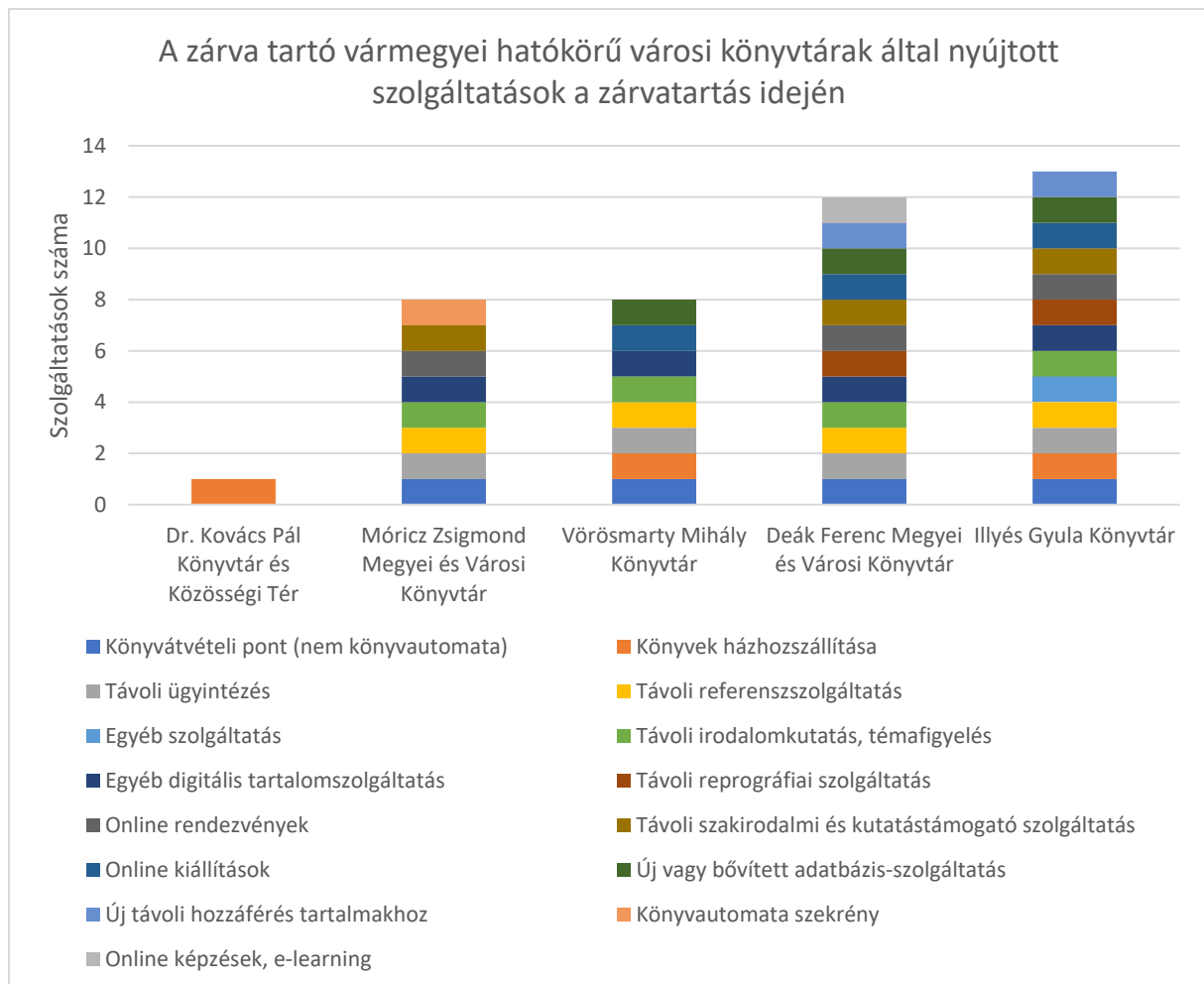
Összegzés

A megnövekedett energiaköltségek miatt más intézménytípusokhoz hasonlóan a könyvtárak egy jelentős része is különféle korlátozó intézkedéseket vezetett be. Ezek közül egyértelműen a legsúlyosabb intézkedés, amikor egy könyvtár az épületének bezárására kényszerült. 2023 márciusában a válaszadó 2168 könyvtár közül 283, tehát a 13%-uk volt zárva. Természetesen nincsenek adataink az összes könyvtári szolgáltatási pontról, tehát feltehetően ettől több könyvtár is bezárásra kényszerült ebben az időszakban. A bezárások több mint 80%-ának a megemelkedett rezsiköltség volt az oka, a fennmaradó 20%-ban egyéb okok húzódtak, pl. épületfelújítási munkálatok vagy a könyvtáros hiánya.

Az épületbezárás helyett sok könyvtár egyéb energiatakarékosági intézkedéseket vezetett be, sok könyvtárban csökkentették a nyitvatartási időt, illetve lezártak egyes tereket akár a használók, akár a dolgozók előtt, hogy ezzel is csökkentsék az energiafelhasználást.

A kényszerű korlátozó intézkedések mellett nagyon sok könyvtárban biztosítottak távoli elérésű szolgáltatásokat vagy működtettek könyvtárvételi pontot, könyvcsomagösszekészítés-szolgáltatást vagy biztosítottak könyvházhozszállítást. Mindössze a bezárt könyvtárak 2,4%-ában nem működtettek semmilyen szolgáltatást a használók részére, így, amikor bezárásról beszélünk, feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy az esetek döntő többségében csak a könyvtárépület bezárásáról van szó, nem a könyvtári szolgáltatások teljes szüneteltetéséről. A nagy, vármegyei hatókörű városi könyvtárak közül is öten bezárták főépületüket a használók előtt (ld. 29. ábra). Közülük a Dr. Kovács Pál Könyvtár és Közösségi Tér felújítási munkálatok miatt zárt be (azóta már kinyitott), a másik négy a megnövekedett energiaárak miatt. Fontos megjegyezni, hogy mindegyikük nyújtott szolgáltatásokat a zárvatartás alatt, pl. könyvházhozszállítást, könyvtárvételi pontot vagy valamilyen távoli elérésű szolgáltatást. Ez persze nem jelenti azt, hogy a könyvtárépületek bezárásával nem szűkültek volna a könyvtárhasználók lehetőségei, hiszen nagyon sok könyvtári szolgáltatás jellegéből adódóan

csak helyben érhető el (pl. egyes szakmai és közösségi rendezvények és képzések, kölcsönzés és helybeni dokumentumhasználat, reprográfiai szolgáltatások, helyben elérhető adatbázisok használata, személyes referenzszolgáltatás stb.).

29. ábra: A zárva tartó vármegyei hatókörű városi könyvtárak által nyújtott szolgáltatások a zárvatartás idején

Jelentős eltérések voltak az egyes könyvtártípusok válaszai között, ezek elsősorban az egyes típusok sajátosságaiból adódtak. Ilyen eltérés például, hogy messze a legnagyobb arányban a vármegyei hatókörű városi könyvtárak fiókkönyvtárai zártak be. A nemzeti könyvtár és a vármegyei hatókörű városi könyvtárak központi épületeiben a nyitvatartási órák száma csökkenése mellett nőtt a nyitvatartási napok száma. Ha a bezárások alatt nyújtott könyvtári szolgáltatásokat vizsgáljuk, akkor is nagyon jól kirajzolódnak az egyes könyvtártípusok közötti különbségek, pl. könyvtárvételi pontot és könyvházhozszállítás-szolgáltatást a közkönyvtárak sokkal nagyobb aránya biztosított a zárvatartás alatt, mint a szakkönyvtárak, viszont pl. a távoli ügyintéztést a szakkönyvtárak tették lehetővé nagyobb számban.

Fontos megjegyezni, hogy bár különböző mértékben, de szinte minden könyvtárat érintett az energiaárak nagymértékű emelkedése, összességében, a mintában szereplő könyvtárak 87%-a nyitva volt a felmérés időpontjában, és a bezárt könyvtárak többsége is nyújtott szolgáltatást a kényszerű zárvatartás idején.

A 19 vármegyei hatókörű városi könyvtár közül hat nem korlátozta a nyitvatartási idejét, a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár pedig kismértékben növelni is tudta a 2022. szeptember 1-i állapothoz képest.

Bizakodásra ad okot, hogy a válaszadó, de bezárt könyvtárak 74%-a a kérdőív kitöltésének időpontjában azt válaszolta, hogy 2023 első vagy második negyedévében tervezi az újranyitást, tehát mostanra a használók már újra látogathatják a bezárt könyvtárak többségét.

Az elemzést készítette:

Békésiné Bognár Noémi Erika

Havadi Gergő

Nagy Andor